

Strengthening Culture of Peace

Iveta Gogava, Bakhtiyar Aslanov, Lusine Poghosyan
Israel Peralta

Coordinated by:

Academy for
Peace and
Development

Funded by:

Robert Bosch **Stiftung**

Supported by:

Sülh təhsili

Sülh təhsili nədir?

Sülh təhsili – müdavimin özü ilə, digər insanlarla, eləcə də ekosistem ilə sülh qurmaq və saxlamaq üçün lazım olan səriştələrini (bilik, bacarıq və münasibətləri) artırmaq və nəticədə, daxili, sosial və ekoloji səviyyədə sülh yaratmaq məqsədi daşıyır. Bir sözlə, sülh təhsili sülh mədəniyyətinin qurulmasına ünvanlanır.

UNICEF tərəfindən verilən tərifə görə (Fountain 1999, 6) sülh təhsili "uşaqlar, gənclər və yetkin şəxslərdə münaqişənin və zorakılığın qarşısını almağa imkan verəcək davranış dəyişikliyini təmin etmək üçün lazım olan bilik, bacarıq, münasibət və dəyərlərin həm açıq, həm də strukturlu şəkildə təşviq edilməsi prosesi; münaqişənin dinc yolla həll edilməsi; insanlar və qruplar arasında, milli və ya beynəlxalq səviyyədə sülhə rəvac verən şərtlərin yaradılmasıdır".

Johan Galtung (1995) hesab edir ki, sülh araşdırmaları öz diqqətini biliklərin formalaşdırılmasından bacarıqların formalaşdırılmasına doğru dəyişməkdədir. Beləliklə, müdavimin yalnız bilik əldə etməsinə fokuslanmır, eyni zamanda, müdavimin daxili, sosial və ekoloji münaqişələri həll etməsi üçün xüsusi bacarıqlarını artırmağa çalışır. Mary Lee Morrison (2013) münaqişənin həm faydalarını, həm də zərərlərini sülh təhsili yolu ilə göstərməyin vacibliyini bir daha təsdiq edir. Tərəflərin münaqişəyə yanaşmalarından asılı olaraq daxili və xarici münaqişələr həm müsbət, həm də mənfi olaraq qəbul edilə bilər. Bu fərqləndirmə, mövcud şərtlərə əsaslanan müsbət və mənfi sülhün Galtung (1996) tərəfindən verilmiş fərqləndirməsinə bənzəyir (mənfi sülh – fikir ayrılığının olmaması, müsbət sülh – əməkdaşlığın olması). Həm sülh, həm də münaqişə sülh təhsilinin təməl mövzularıdır. Betty Reardon (1988) bütün insanların bütün hüquq və azadlıqlardan faydalanması kimi tərif etdiyi qlobal ədalətə istinad edərək sülhdə və sülh təhsilində ədalətin mərkəzi mövqeyini vurğulayır.

Betty Reardon (1988) öyrənmə prosesinin düşünmək və dialoq tələb etdiyini və dəyişikliyə səbəb olduğunu bildirir. O qeyd edir ki, dəyişiklik gətirən sülh təhsili yekunda müsbət sülhə nail olmaq üçün yeni düşüncə tərzinin yaranmasına nail olmalıdır. Onun sözlərinə görə, sülh təhsilinin son məqsədi "bizi ümumdünya vətəndaşları kimi fəaliyyət göstərməyə təşviq edəcək, həmçinin mövcud insan şəraitini yaradan sosial strukturları və düşüncə tərzlərini dəyişdirməklə insan şəraitini yeniləyəcək autentik qlobal şüurun inkişafını təşviq etməkdir"(Reardon 1988, s. x). Bu sosial strukturlar Galtung (1990) tərəfindən birbaşa, struktural və mədəni zorakılıq olaraq müəyyən edilir. Mədəni zorakılıq anlayışı "mədəniyyətin birbaşa və ya struktural zorakılığa haqq qazandırmaq və ya legitimləşdirmək üçün istifadə edilə bilən ... aspektlərini" bildirir (Galtung, 1990, s. 291). Sülh təhsili zorakılıq mədəniyyətini sülh mədəniyyətinə çevirmək üçün bir vasitə olduğundan, zorakılıq mədəniyyətini, eləcə də zorakılığın köklərini və qeyri-zorakı davranışa nail olmağın yollarını hərtərəfli araşdırmaq olduqca vacibdir.

Formal, formal olmayan və qeyri-formal sülh təhsili

Sülh mədəniyyəti quruculuğu müxtəlif şərtlər daxilində baş tutur. Təhsilin (öyrənmə prosesinin) üç formasını nəzərə alaraq (Coombs and Ahmed, 1974) biz də sülh təhsilinin üç formasını fərqləndirə bilərik: formal, formal olmayan və qeyri-formal.

Sülh təhsilinin bu formaları müdavimin özü ilə, digər insanlarla, eləcə də ekosistem ilə sülh yaratmaq üçün lazım olan bilik, bacarıq və münasibətlərini artırmaq məqsədi daşıyır.

1. **Formal sülh təhsili** uşaq bağçaları, məktəblər və ali təhsil müəssisələri kimi formal strukturlar çərçivəsində sülhlə əlaqəli mövzularda baş tutan təhsil və ya öyrənmə prosesini, eləcə də xüsusi tədris proqramlarını əhatə edir. Öyrənmə prosesinin nəticəsi olaraq yekunda müdavimlər ixtisaslaşma və ya sertifikat əldə edir.
2. **Formal olmayan sülh təhsili** rəsmi təhsil sistemi xaricində baş tutan hər hansı təhsil fəaliyyətini və ya öyrənmə prosesini əhatə edir. Seminarlar, təlimlər, alternativ öyrənmə üsulları, sülhlə bağlı mövzularda interaktiv teatr və digər fəaliyyətlər bu kateqoriyaya daxildir. Bu kitabça Cənubi Qafqazda formal olmayan sülh təhsili üzərinə fokuslanır. Formal olmayan sülh təhsili dedikdə, sözügedən cəmiyyətlərə sülh mədəniyyətini gətirmək, beləliklə də daxili, sosial və ekoloji sülhün əhmiyyəti və bir-birinə bağlılığının fərdlər və qruplar tərəfindən tanınmasına yardım etmək, həmçinin uşaqlar, gənclər və yetkin şəxslərin sülh yaratmaq və sülh içində yaşamaq üçün lazım olan bilik, bacarıq, davranış və münasibətlərini artırmaq üçün bir vasitə başa düşülür. Formal olmayan sülh təhsili mövzusu növbəti fəsillərdə daha ətraflı şəkildə əhatə ediləcək.
3. **Qeyri-formal sülh təhsili** (formal və formal olmayan təhsil sektorlarından kənar) fərdin özü, digər insanlar və ekosistemlə sülh şəraitində yaşamasına yardım edən, dəyişikliklər gətirən gündəlik öyrənmə prosesini əhatə edir (Coombs və Ahmed, 1974).

Təhsilin bu üç forması bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə bağlıdır. Onlar bir-birini tamamlayır, çünki sülh təhsilinə fərqli baxış bucaqlardan yanaşır, fərqli metodologiyalar tətbiq edir və fərdin həyatının müxtəlif mərhələ və ya sahələrində baş tuturlar.

Formal olmayan tədris fəaliyyətlərinə sülh təhsilini inteqrasiya etmək niyə vacibdir

Daimi və gündəlik çətinliklər fərdləri əziyyətə salır, dinc birgə yaşayışa mane olur, eləcə də zorakı qarşılıqlara və münaqişələrə gətirib çıxarır. Burada səbəblərin geniş spektri mövcuddur: resursların çatışmazlığı, qarşılanmayan təməl ehtiyaclar, müharibə sonrası travma, dözümsüzlük, ayrı-seçkilik və s. Media və təhsil sistemləri insanları daimi narahatlıq halında saxlayan məlumatlarla qidalandırır və münaqişənin zorakı həlli mexanizmlərini təşviq edir. Qısaca vurğulasaq, zorakılıq mədəniyyəti strukturlar, təhsil və təsisatlar vasitəsilə geniş yayılır və davam etdirilir və tədrisçən vətəndaşların davranışlarında kök salır (Toh, S.H. 2003).

Buna qarşı olaraq formal və formal olmayan təhsilə sülh təhsilinin inteqrasiyası isə zorakılıq mədəniyyətini sülh mədəniyyətinə çevirəcək. Zorakılığın fərqli formaları (birbaşa, struktural, mədəni) fərdlərin fəaliyyətinin bütün sahələrində hakim mövqə tutur. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün bizim təklifimiz sülh mədəniyyətinin təşviqi, eləcə də formal və formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinin proqram və gündəliyinə sülhün təhsilinin inteqrasiyasıdır.

Reardon (1988) hesab edir ki, mənfi stereotipləri yaradan sosial strukturların və düşüncə tərzlərinin dəyişdirilməsi yolu həmin stereotipləri arxada qoymaq üçün, həmçinin dialoq və qarşılıqlı anlayışa rəvac vermək üçün sülh təhsili mühümdür (Navarro-Castro, L., & Nario-Galace, J, 2010 p.29). Sülh autentikdir, insanlar arasında dinc münasibətlər isə təbiidir. Sülh təhsili demokratiya, dözümlülük, qeyri-zorakılıq və müxtəlifliyi təşviq edir (Harris, İ.M., 1999).

Sülh təhsilinin başlıca hədəfi açıq və struktur münaqişələrin sülh yolu ilə həlli üçün vacib olan münasibətləri, dəyərləri, bilik və bacarıqları və davranış səriştələrini inkişaf etdirməkdir. Sülh təhsili şəxsi və şəxslərarası, qrupdaxili və ya qruplararası münaqişələri önləmək, idarə etmək və ya transformasiya etmək üçün fərdlərdə səriştələr formalaşdıran gücləndirmə strategiyasıdır.

Təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin inteqrasiyası Cənubi Qafqazda həyati əhəmiyyətə malikdir. Onun formal təhsilə inteqrasiyası gələcəkdə atılmalı olan çətin bir addımdır. Buna görə də bizim təklifimiz ilk addım kimi onun formal olmayan təhsilə inteqrasiyasıdır, çünki bu fəaliyyətlər çevik xarakter daşıyır və müsbət dəyişikliklərə açıqdır. Cənubi Qafqazda formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin çarpaz şəkildə inteqrasiya olunması üçün səbəblərə yuxarıda eyham vurulub, burada isə onlardan əsasları göstərilir:

- Daxili, sosial və ekoloji sülhü yaratmaq və davam etdirmək üçün bilikləri təmin etmək, bacarıqları, münasibətləri və davranışları inkişaf etdirmək, mövcud zorakılıq mədəniyyətini sülh mədəniyyətinə çevirmək;
- Sülh quruculuğu yolu ilə Cənubi Qafqazda bütün səviyyələrdə mövcud olan gərginliklər və zorakılığı konstruktiv şəkildə idarə etmək;
- Gündəlik qarşılıqlı münasibətlərdə, icmalarda və cəmiyyətlərdə sülhün qorunması üçün fərdlər arasında sosial məsuliyyəti inkişaf etdirmək.

Cənubi Qafqazda sülh təhsili

Bu fəsil 2018-ci ilin birinci rübündə Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanda aparılan tədqiqatların nəticəsində tərtib edilib.

Tədqiqat aşağıdakıları araşdırıb:

- Cənubi Qafqazda formal olmayan sülh təhsili qavranışı;
- Cənubi Qafqazda formal olmayan sülh təhsilində mövcud təmayüllər.

Bu məsələ ilə bağlı keyfiyyət məlumatı toplamaq üçün Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstandan olan təlimçilərlə müsahibə aparılıb. Tədqiqat sülh fəallığı və konkret olaraq öz ölkələrində sülh təhsilinə təlimçilərin münasibətlərinin öyrənilməsinə yönəlib, bu mövzularla bağlı təcrübələrini nəzərdən keçirib. Tədqiqat həmçinin sülh təhsilini tədris fəaliyyətinə necə inteqrasiya etmək barədə rəylərin toplanmasına yönəlib.

Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstandan olan tədqiqatçılar qrupu müxtəlif təşkilatlardan və təşəbbüs qruplarından olan 26 təlimçidən yuxarıda göstərilən mövzularda müsahibə alıb. Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstandan olan tədqiqatçılar qrupu məlumatların toplanması üçün keyfiyyət tədqiqatı metodundan istifadə etdiyinə görə buradakı təhlil bu sahədə çalışan bütün sülh təlimçiləri üçün ümumiləşdirilə bilməz. Bu tədqiqat bölgədə formal olmayan təhsil prosesi, xüsusilə də sülh təhsili ilə bağlı təmayülləri nümayiş etdirir.

Burada respondentlərin əksəriyyətinin QHT-lərlə əlaqəli olduğunu və onların dəyərlərini və vəzifələrini bölüşdüyünü vurğulamaq vacibdir. Buna görə onların fəaliyyət istiqamətləri və hədəf qrupları bir qayda olaraq onların təşkilatları tərəfindən müəyyən edilir. Təlimçilər tədris fəaliyyətlərini müxtəlif hədəf qrupları üçün həyata keçirirlər: yerli və mərkəzi hökumət məmurları, qadınlar, uşaqlar, tələbələr, marginallaşdırılmış qruplar (o cümlədən, etnik və dini azlıqlar, LGBTQ + icması), yeniyetmələr və digər QHT nümayəndələri.

Başlıca nəticələr

Ümumi olaraq, tədqiqat göstərir ki, **sülh təhsili öz konseptual və kontekstual çətinlikləri ilə Cənubi Qafqazda yetəri qədər tədqiq olunmamış mövzudur**. Bu bölmədə, müəllimlər tərəfindən göstərilən çətinliklərə cavab olaraq bu problemlər səriştə çərçivəsinin hazırlandığı ümumi vəziyyətin daha yaxşı anlaşılması üçün ətraflı əhatə olunur.

Tədqiqatın nəticəsi olaraq aşkara çıxan ilk mühüm aspekt müsahibə aparılan təlimçilər arasında sülh təhsili üzrə müxtəlif konsepsiyaların mövcud olmasıdır.

Təlimçilərin sülh təhsilinə yanaşmalarını iki qrupa təsnif etmək olar: **sülh təhsilini holistik bir təlim kimi qəbul edənlər** və **sülh təhsilini müəyyən bir bölgədə (Cənubi Qafqazda münaqişə və müharibə bölgələrində) zorakı münaqişələrin həllinə**

xidmət edən sülh quruculuğu tədbirlərinin bir hissəsi kimi görənlər. Müsahibə aparılan təlimçilərin əksəriyyəti **təhsil və sülh təhsili ilə bağlı holistik yanaşma ifadə etməyib.** Bu faktor, tədqiqatın bütün nəticələrinin təsviri, sülh təliminin bölgədəki vəziyyəti, eləcə də təlimçilər arasında konseptual anlayışın inkişaf etdirilməsi üçün nəzərə alınmalıdır.

Sülh təhsilini yalnız sülh quruculuğu tədbirlərinə bağlı olan bir təlim kimi qəbul edən təlimçilər öz tədris fəaliyyətlərində sülh təhsili elementlərinin inteqrasiyası zərurəti ilə bağlı şübhələrini ifadə edib. Təlimçilərin bu şübhələrinə səbəb olan faktor onların sülh təhsili anlayışının bəzi aspektləridir ki, növbəti bölmədə bu aspektlər ətrafı şəkildə təsvir edilir.

Sülh təhsilinə holistik yanaşan sülh təlimçiləri isə sülh təhsilinin əsas elementlərinin öz tədris fəaliyyətlərinə inteqrasiyasının vacibliyini vurğulayıb. Bu təlimçilər tərəfindən qeyd olunan əsas səbəblər sülh təhsilinin əhatə etdiyi mövzularda insanların daha həssas mövqe formalaşdırması, kommunikasiyanın zorakı tərzdən qeyri-zorakı tərzə keçməsi, müdavimlərdə dözümlülük və bərabərlik kimi yanaşmaların inkişafıdır.

Holistik anlayışa sahib olan təlimçilərin ikinci qrupu öz tədris fəaliyyətlərini tərtib edərkən sülh təhsilinin bəzi elementlərini ehtiva etsələr də, bu sahədə daha böyük irəliləyişin ola biləcəyini bildirib, amma eyni zamanda sülh təhsili üçün bəzi çətinliklərin mövcudluğunu da dilə gətirib. İfadə olunan əsas çətinlik sülh təhsili mövzusunda mövzuları müəyyənləşdirmək və zəmin hazırlamaq üçün məlumatlılığın və səriştənin olmamasıdır. Bu baxımdan, təlimçilər sülh təhsili elementlərini formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə necə inteqrasiya etmək barədə arayışlara hazır olduqlarını nümayiş etdirib.

Bəzi azərbaycanlı və erməni təlimçilərin təəssüratlarına əsasən, **Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı etimad quruculuğu və (ya) sülhməramlı fəaliyyətlər sülhlə bağlı fəaliyyətlərin anlayışında üstünlük təşkil edir.**

Bu ölkələrdə sülh quruculuğu sahəsində çalışan QHT-lər və digər qruplar öz fəaliyyətlərini dialoqa və maarifləndirmə işinə yönəldirlər, lakin sülh təlimini digər tədris fəaliyyətlərinə inteqrasiya edəcək holistik yanaşma sərgiləyən hərtərəfli sülh təhsili proqramları hazırlamırlar, bununla da sülh mədəniyyəti ideyasını təbliğ etmək və digər ictimai problemləri sülh təlimi ilə əlaqələndirmək üçün bir çox imkanları itirirlər.

Başlıca çətinliklər

Birincisi, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, bəzi təlimçilər **sülh təhsilini yalnız sülh quruculuğu tədbirləri ilə əlaqələndirərək ona fərqli hədəflər və metodik yanaşmalar verirlər.** Sülh təhsili və sülh mədəniyyəti anlayışları Cənubi Qafqazda

münaqişəli ərazilərdə sülh quruculuğu fəaliyyətləri ilə məhdudlaşır və müsahiblərin fikrincə, münaqişələrin yekun siyasi həllinin tapılmasına yönəldilməlidir.

İkincisi, tədqiq edilən terminlərin yanlış anlaşılması nəticəsində, sülh təhsili ilə bağlı dar anlayışa sahib olan təlimçilər belə hesab edir ki, **regionda zorakı ərazi münaqişələrinə dair dövlət təbliğatı maarifləndirmə tədbirlərinə təhlükə yaradır**. Sülh təhsili fəaliyyətlərində iştirak edən şəxslərin öz gündəlik kontekstlərindən əldə etdiyi məlumatlar səbəbindən bu sülh təhsili fəaliyyətləri onların ümumi davranışlarına çox da təsir göstərmir.

Üçüncüsü, **sülh təhsilini yalnız sülh quruculuğu tədbirləri ilə əlaqələndirən təlimçilər özlərini sülh təlimçisi hesab etmirlər**. Bu sahənin yalnız münaqişənin həlli və sülh quruculuğu tədbirləri ilə məhdudlaşdırılması müvafiq olaraq özlərini sülh təlimçisi kateqoriyasına aid etməkdən təlimçiləri çəkindirir.

Dördüncüsü, **regionda fəaliyyət göstərən müəllimlər, sülh təlimçiləri və sülh qurucuları arasında əməkdaşlıq yoxdur**. Buna görə də müvafiq cəmiyyətlərdə sülh mədəniyyətinin gücləndirilməsinə birgə töhfə vermək üçün ortaqların bir zəmin və ya platforma yoxdur.

Beşincisi, müxtəlif təşkilatlardan çox sayda təlimçilər **həm qısamüddətli (təlim dövründə), həm də uzunmüddətli (layihə dövründə) perspektivdə tədris hədəflərinə çatmaq üçün aydın bir strategiya, metodologiya və çərçivəyə sahib olmadıqlarını** bildirib. Bu da təhsil proqramlarına hərtərəfli yanaşmanı, eləcə də sülh təhsili kimi predmetlərin çarpaz elementlərinin təhsilə inteqrasiyasını çətinləşdirir.

Altıncısı, **hədəf qruplarının ehtiyaclarına uyğun olaraq sülh təhsili ilə əlaqədar formal olmayan tədris fəaliyyətinin tərtib edilməsi təlimçilər üçün çətin bir vəzifə olaraq qalır**. Əsas səbəblər kimi bəzi benefisiarların bu mövzuya marağının aşağı səviyyədə olması, QHT-lərə güvənin az olması, həmçinin mövzunun yüksək həssaslıq dərəcəsi göstərilir. Bəzi respondentlərin fikrincə, formal olmayan təhsil fəaliyyətinin tematikasını donorlar prioritetləşdirir, lakin onlar formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin inteqrasiyasının vacibliyi və imkanlarından xəbərsizdirlər. Digər maliyyə qaynaqları olmadığı üçün də QHT-lər öz proqramlarını donorların tələblərinə uyğunlaşdırmalı olurlar.

Yeddincisi, bəzi təlimçilər **öz tədris proqramlarına sülh təhsilinin inteqrasiyası ilə bağlı öncəki nailiyyətlərini tətbiq etmək üçün fəaliyyət sahəsi tapa bilmirlər**, nəticədə, yaxşı təcrübələrin inkişaf davamlılığı azalır.

Nəticə

Müəyyən edilmiş çətinliklər sülh təhsili fəaliyyətlərinin digər təhsil fəaliyyətlərinə yayılmasında mühüm rol oynayır. Səriştə Çərçivəsində təsvir edilən sülh təhsili və sülh mədəniyyəti ifadəsi müsahibə alınan bəzi təlimçilərin sahib olduğu zorakı ərazi münaqişələri ilə bağlı dar anlayışdan uzaqdır. Bu məhdudluğu aradan qaldırmaqla bir çox təlimçi sülh təhsilinin yayılmasına və onun təhsil fəaliyyətlərinə struktur olaraq inteqrasiyasına töhfə verə bilər.

Bunu da vurğulamağa dəyər ki, müsahibə alınmış sülh təlimçilərinin əksəriyyəti formal olmayan təhsil fəaliyyətlərində səriştələrin inkişafı ideyasının dərinliyinə enməkdə çətinlik çəkir. Sülh Təhsili Səriştə Çərçivəsi ideyası müzakirə edilərkən, respondentlərin əksəriyyəti bunu müdavimlər tərəfindən əldə ediləcək səriştələrin siyahısı kimi deyil, təlimçilər üçün formal olmayan tədris metodları və ya tövsiyələr paketi kimi anlayıb. Bu isə bir daha göstərir ki, formal olmayan sülh təhsilinin nəticələrini, onun müdavimlərə və cəmiyyətə təsirini gücləndirmək üçün metodoloji yanaşmaların yox, səriştələrin inkişaf etdirilməsi ideyasına zərurət var.

Sülh Təhsili Səriştə Çərçivəsi¹

Ümumi məlumat

Burada verilən Sülh Təhsili Səriştə Çərçivəsi bir öncəki işin, daha dəqiq desək, Sülh Təhsilinin Tətbiqi Seriyası çərçivəsində hazırlanmış və "Sülh təhsilinin tərtibatı" nəşrində dərc edilmiş materialın uyğunlaşdırılmış variantıdır. İstinad edilən nəşr "sülh təhsili fəaliyyətlərinin tərtib edilməsi zamanı formal və formal olmayan təhsildə çalışan təlimçilərə dəstək verməyi" nəzərdə tutur. Sülh Təhsili Səriştə Çərçivəsi sülh təhsili vasitəsilə gənclərin bacarıqlarının inkişafını planlaşdırmaq, izləmək, dəyərləndirmək və qiymətləndirmək üçün bir vasitə təmin etməklə gənclər və formal olmayan təhsil sektorlarında sülh təhsilinin peşəkarlaşdırılması məqsədi daşıyır.

Bu nəşrdə göstərilən səylər "Sülh təhsilinin tərtibatı" nəşrində təqdim edilən təkliflərin Cənubi Qafqaz regionunun xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmasına yönləndirilib. Bu nəşrdə təqdim edilən Çərçivə, həmmüəlliflər tərəfindən müəyyən edilmiş və öncəki fəsillərdə ətraflı əhatə olunan ehtiyaclar əsasında Cənubi Qafqaz gerçəkliyinə hərtərəfli uyğunlaşma prosesinin nəticəsində ərsəyə gəlib. "Sülh təhsilinin tərtibatı" nəşrində iştirak edən ekspertlərlə əməkdaşlıq çərçivəsində baş tutan bu proses aşağıdakı mərhələləri əhatə edib:

1. Müxtəlif metodoloji vasitələr, çərçivələr və materialları araşdırmaq üçün həmmüəlliflər tərəfindən aparılan akademik tədqiqatlar;
2. Regionda təlimçilərin öz tədris fəaliyyətlərində sülh təhsilini artırmaları üçün ehtiyacların qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla, həmmüəlliflər tərəfindən aparılan sahə tədqiqatları;
3. Cənubi Qafqaz regionundan 15 təlimçinin iştirakı ilə 2018-ci il 19-23 mart tarixlərində Tbilisidə keçirilən "Sülh mədəniyyətinin möhkəmləndirilməsi" seminarında iştirakçıların rəylərinin öyrənilməsi; (Nəşrin həmmüəllifləri tədqiqat zamanı bu rəylərin nəzərə alınması üçün xüsusi səy göstərib.)
4. "Sülh təhsilinin tərtibatı" nəşrinin müəlliflərindən biri ilə məsləhətləşmələr və həmin nəşrdə göstərilən konseptual aspektlərin hazırkı nəşrə daxil edilməsi.

"Sülh mədəniyyətinin möhkəmləndirilməsi üçün Sülh Təhsili Səriştə Çərçivəsi"nin hədəfləri

¹ Səriştə Çərçivəsi aşağıdakı nəşrdən götürülərək Cənubi Qafqaz kontekstinə uyğunlaşdırılıb. Bu zaman müxtəlif akademik və sahə tədqiqatlarının nəticələri, eləcə də seminar iştirakçılarının rəyləri nəzərə alınıb. Təməl strukturlar, adlar, izahlar və hədəflər orijinal nəşrdəki variantlar əsasında bu nəşr üçün yenidən nəzərdən keçirilib və müavif olaraq uyğunlaşdırılıb. *Designing Learning for Peace – Peace Education Competence Framework and Educational Guidelines* by Mainstreaming Peace Education Series, licensed under CC BY-SA, registered under ISBN: 978-0-9956601-1-3.

Bu nəşrdə təqdim olunan Çərçivə, Cənubi Qafqazda təhsil fəaliyyəti vasitəsilə sülh mədəniyyətini yaymaq və təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilini inteqrasiya etmək üçün təlimçilərə dəstək olaraq nəzərdə tutulub.

Çərçivə bu təlimçilərin fəaliyyətini gücləndirmək üçün aşağıdakıları hədəfləyir:

1. Sülh təhsili və onu əhatə edə biləcəyi predmetlərlə bağlı ümumi məlumatlar vermək;
2. Sülh və münaqişə tədqiqatları mövzusunda nəzəri məlumatlar vermək;
3. Müdavimlərin özlərində inkişaf etdirməsi tələb olunan başlıca sərişmələri sadalamaq;
4. Sülh təhsili ilə bağlı tədris hədəflərinə çatmaq üçün təkliflər vermək.

Sərişmə Çərçivəsinin strukturu

1. Formal olmayan sülh təhsilinə giriş;
2. Formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin inteqrasiyası;
3. Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağın konseptual əsasları;
4. Sülh şəraitində yaşamaq üçün sərişmələr dairəsi;
5. Sülh yaratmaq üçün sərişmələr dairəsi.

Sülh şəraitində yaşamaq və sülh qurmaq üçün təməl konseptual sahə biliklərə əsaslanan sahədir. Sülh şəraitində yaşamaq və sülh qurmaq üçün müdavimin ehtiyac duyduğu nəzəri və praktik aspektləri anlamağa yardımçı olan əsas anlayış və bilikləri təlimçi bu sahədə tapa bilər.

Sülh şəraitində yaşamaq üçün sərişmələr dairəsi **bir şəxsin özü, bütün digər canlılar və ekosistemlə harmoniya içində yaşamağın şərtləndirən sərişmələri** əhatə edir.

Sülh yaratmaq üçün sərişmələr dairəsi **sülhün bərqərar edilməsinə yönələn tədbirlərin irəli sürülməsi və həyata keçirilməsi** üçün lazım olan sərişmələri göstərir.

Son iki sahə fəaliyyətə əsaslanan sahələrdir və formal olmayan təhsil yanaşmalarının əsasını təşkil edir. Hər iki sərişmə dairəsi birbaşa olaraq münaqişənin həllinə yönələn və sülh mədəniyyətinə töhfə verən fərdi davranışlar ilə bağlı sərişmələri təsvir edir. Hər iki sərişmə

dairəsi eynü prosesin tərkib hissəsidir və bir-birindən ayrılmazdır. Hər ikisi də bütün canlıların və ekosistemin inkişaf potensialına töhfə vermək, davamlı və qeyri-zorakı davranış modelləri, eləcə də fərdlərin və cəmiyyətin dinc qarşılıqlı münasibət formaları yaratmaq məqsədi daşıyır.

Üç təməl səriştə dairəsi bir-birindən ayrı tədris hədəfləri, eləcə də təməl bilik, bacarıq və münasibətləri (BBM) ehtiva edir. Təlimçi öz tədris fəaliyyətini planlaşdıran zaman və bu sahədə daha ətraflı məlumat əldə etmək istədikdə onlara üz tuta bilər. BBM başlığı altında təklif edilən siyahı ümumi nümunə kimi götürülə bilər və yekun siyahı sayıla bilməz.

Fəsil	Əsas məzmun
1. Formal olmayan sülh təhsilinə giriş	Sülh təhsilinin əsas anlayış və nəzəriyyələri Formal olmayan sülh təhsilinin prinsipləri
2. Formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin inteqrasiyası	Sülh təhsilinin elementləri ilə bağlı fəaliyyətlərin planlaşdırılması üçün mərhələli təlimatlar
3. Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağın konseptual əsasları	Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağın nəzəri və praktiki aspektlərini anlamağa yardımçı olan əsas anlayışlar və biliklər
4. Sülh şəraitində yaşamaq və sülh yaratmaq üçün səriştələr dairəsi	Özü, digərləri və ekosistemlə qarşılıqlı əlaqə qurarkən müxtəliflik və qarşılıqlı asılı dünya kontekstində dinc yaşamaq üçün xüsusi səriştələr Planlı və qeyri-zorakı transformativ dəyişiklik prosesləri vasitəsilə və başqaları ilə əməkdaşlıq şəraitində sülhün qurulması üçün xüsusi səriştələr Hər bir səriştə üçün tədris hədəfləri

1. Formal olmayan sülh təhsilinə giriş

Sülh təhsili daxili, ictimai-siyasi və ekoloji ölçülərdə, fərdlərin səriştələrini artırmaqla sülh mədəniyyətinin təşviqi vasitəsidir.

Sülh təhsili digər sülh quruculuğu alətlərindən aşağıdakı xüsusiyyətləri ilə fərqlənir:

- o, fərdlərin səriştələrini artırmağa yönəlmiş tədris vasitəsidir;
- o, idrak, emosiya və təmas yolu ilə işləyən holistik təhsil formasıdır;
- o, sülhün holistik xarakterindən qaynaqlanan multidisiplinar, predmetlərarası təlimdir.

Sülh təhsili üçün istifadə edilən metodlar və tədris alətləri aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olmalıdır:

- Onlar adətən dəqiq cavablar verməkdən imtina edərək müdavimin öz nəticələrini çıxarmasına şərait yaradır;
- Onların səmərəliliyi müdavimlərin fəal iştirakından çox asılıdır;
- Onlar rəqabət şəraitində öyrənməyi yox, əməkdaşlıq şəraitində öyrənməyi təşviq edir;
- Onlar holistikdir, tədrisin nəticəsi və ya göstəricisinin yalnız bir sferanı əhatə etdiyi hallarda da digər sferalarla əlaqəli olur və eyni qanunauyğunluq öyrənmə prosesinin daxili, ictimai-siyasi və ekoloji ölçülərinə aiddir;
- Onlar müdavimlərin ehtiyaclarına görə çevik və uyğunlaşa bilən təbiətə malikdir, hətta alətlər və metodlar tədris fəaliyyətləri zamanı müdavimlərin rəyi, ya da ümumi monitorinq və dəyərləndirmə əsasında dəyişdirilə bilər;
- Onlar təcrübə və təfəkkürə əsaslanır.

Sülh təhsilində tətbiq oluna bilən xüsusi metodlar geniş spektri əhatə edir. Məsələn,

- müvafiq mövzu ilə bağlı fikir formalaşdırmaq və fikir mübadiləsi aparmaq üçün iştirakçılara məkan və zaman ayırmaq məqsədilə **seminar və müzakirələr**;
- əsas tematik konsepsiyaları təqdim etmək və öyrənilmiş məzmunu sistemləşdirmək məqsədilə **strukturlu məlumat seansları**;
- iştirakçıları emosional olaraq cəlb etmək, onları xüsusi vəziyyətlərə məruz qoymaq, onların sərgilədiyi davranışlar, münasibətlər və emosiyalar barəsində təlimçilərin şərh verməsinə şərait yaratmaq, nəticədə, onların səriştələrini artırmaq üçün bu təcrübələrdən istifadə etmək məqsədilə **simulyasiya fəaliyyətləri və rol oyunları**;
- iştirakçıların şablon düşüncələrdən kənara çıxması, tənqidi düşüncə və kreativ yanaşma formalaşdırması məqsədilə **zehni təşviq edən məşğələlər**;
- analitik düşüncəni artırmaq, keçmişdən və digər real həyat kontekstlərindən öyrənmək üçün **nümunə təhlilləri (case studies)**;
- bilikləri dərinləşdirmək, iştirakçıları digər insanların nümunələri ilə ruhlandırmaq məqsədilə **tədqiqat səfərləri**;
- məzlumların teatrının müxtəlif variantları da daxil olmaqla **teatr üsulları**;

- öyrənmə prosesinin şəffaflığını, iştirakçıların rəylərinin davamlılığını, müdavimlərin ehtiyaclarının dərhal qarşılınmasını, eləcə də təcrübənin dəyərləndirilməsi və ondan dərs çıxarılmasını təmin etmək məqsədilə **monitorinq və dəyərləndirmə tədbirləri** (məsələn, öyrənmə hədəflərinin birgə müəyyən edilməsi, gündəlik dəyərləndirmələr, qiymətləndirmə formaları və s.).

Sülh təhsilinin yanaşmalarını, prinsiplərini və xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla doğru tədris metodlarını seçmək, həmin metodları məşğul olduqları müdavimlər qrupuna, tədris kursuna və fəaliyyət ardıcılığına uyğunlaşdırmaq, eləcə də təhsil metodlarının çeşidliliyini təmin etmək təlimçi və ya təlimçilər heyətinin vəzifəsidir.

Dəyərlərə əsaslanan digər təhsil növlərində olduğu kimi, sülh təhsilinin tədris forması da onun bəyan etdiyi dəyər və prinsipləri əks etdirməlidir. Beləliklə, Səriştə Çərçivəsi əsasında qurulan hər hansı fəaliyyət proqramı səriştə dairələrinin bağlı olduğu dəyərlərə sadıq olmalıdır.

Səriştələrin artırılması

Sülh təhsili səriştələrin artırılmasına yönəlib. Səriştələr dedikdə bilik, bacarıq və münasibətlərin toplusu başa düşülür:

- Bilik – fərdin təcrübəsinə və (ya) öyrəndiklərinə əsaslanaraq bildiyi və anladığı şeylərdir;
- Bacarıq – fərdin öz təcrübəsi əsasında hərəkət etmək və ya əməl tutmaq qabiliyyətidir;
- Münasibət – bir şey barəsində hiss keçirmək və düşünməyin oturuşmuş tərz, o cümlədən təməl dəyərlər və hərəkət modelləridir.

Multidisiplinar və holistik təhsil yanaşması

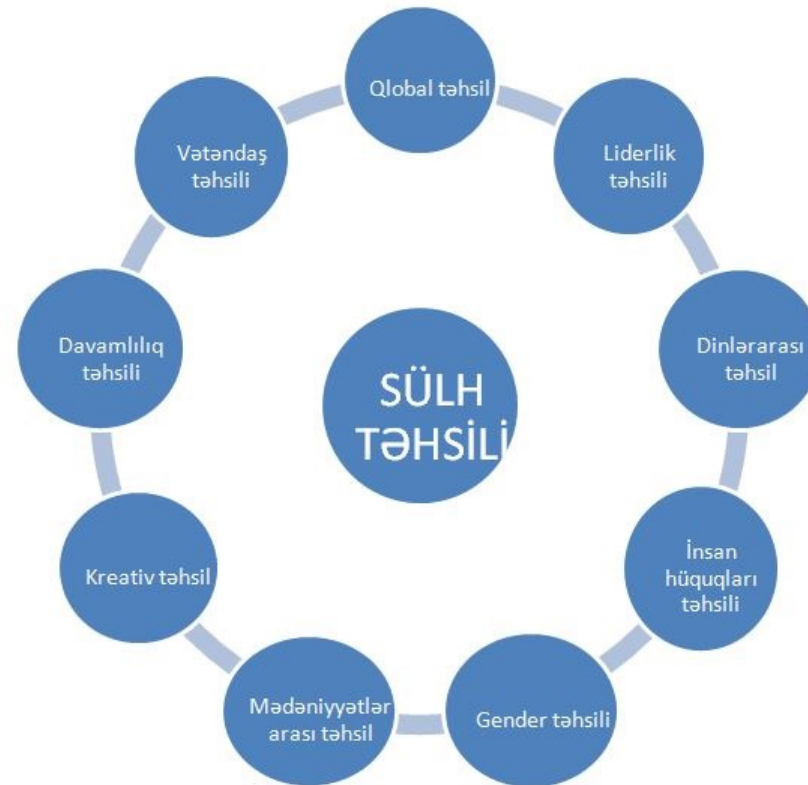
Sülh təhsili kompleks və bir-birinə bağlı sahələrdə səriştələri artırmağı hədəfləyir. Daha əvvəl də qeyd edildiyi kimi, sülhə nail olmaq üçün bütün ölçüləri - daxili, ictimai-siyasi və ekoloji – nəzərə almaq lazımdır. Buna görə də sülh təhsili holistik və multidisiplinardır.

Sülh təhsilinin holistik xarakteri iki aspektində öz əksini tapır.

Birincisi, sülh təhsili ağıl, ürək və vücudun inkişafına yönəlir. Bu, hər üç aspektdə idrak, emosiya və təmas yolu ilə öyrənməyə yönəlmiş təhsil formasıdır. İkincisi, sülh təhsilinin holistik yanaşması onun multidisiplinar xarakterində özünü büruzə verir. Sülh təhsili sülhün bərqərar olması və inkişaf etdirilməsi üçün səriştələrin artırılması məqsədi daşıyan bir-biri ilə əlaqəli təhsil formalarını ehtiva edir.

Beləliklə, formal olmayan sülh təhsili insanların hissiyat, düşüncə və davranışlarını dəyişdirməyi hədəfləyən transformativ tədris formasıdır. Sülh təhsili fərdin özü, başqaları və ətraf mühitə qarşı davranış və münasibətində qeyri-zorakı modelləri gücləndirməklə münaqişələri həllində zorakılığın ictimai qəbul edilən bir vasitə kimi aradan qaldırılmasını hədəfləyir.

Mənbə: *European Intercultural Forum, e. V. (2014: 43)*

2. Formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsilinin inteqrasiyası

Sülh təhsilinin multidisiplinar xarakterini nəzərə alsaq, formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinə sülh təhsili elementlərini inteqrasiya etmək mümkündür və zəruridir. Bunu ya çarpaz element kimi, ya da mövzuya uyğun olaraq xüsusi planlaşdırılmış tədris hissələri şəklində etmək olar.

Təqdim edilən Səriştə Çərçivəsinin əsasən sülh təhsilinin inteqrasiyası məqsədilə formal olmayan təhsil fəaliyyətlərinin planlaşdırma mərhələlərində istifadə edilməsi nəzərdə tutulur. Planlaşdırma mərhələlərində onun tətbiqi üçün aşağıdakı təkliflər yararlı ola bilər:

Birinci mərhələ: müdavimlərin ehtiyaclarının müəyyən edilməsi

Bu mərhələdə təlimçilər Səriştə Çərçivəsində təqdim edilən tədris hədəflərinə uyğun olaraq müdavimlərə xüsusi suallar yönəldə bilər. Bu zaman, planlaşdırılan tədris fəaliyyətinin mövzusunə daha çox uyğun gələn səriştə dairələri və tədris hədəflərini müəyyən etmək vacibdir.

İkinci mərhələ: müdavimlərin ehtiyaclarının tədris hədəfləri ilə tutuşdurulması

Müdavimlərin ehtiyacları müəyyən edildikdən sonra həmin ehtiyacların Səriştə Çərçivəsinə münasibətdə yenidən nəzərdən keçirilməsi vacibdir. Bunun üçün isə Səriştə Çərçivəsində göstərilən səriştə dairələri və tədris hədəfləri ilə həmin ehtiyacların necə əlaqəli olduğunu müəyyən etmək lazımdır.

Üçüncü mərhələ: Tədris nəticələri üçün göstəricilərin seçilməsi

Bu mərhələdə təlimçilər Səriştə Çərçivəsində göstərilən tədris hədəflərinə uyğun olaraq tədris göstəricilərini tərtib edirlər.

Dördüncü mərhələ: Fəaliyyət proqramının tərtib edilməsi

Səriştə Çərçivəsinə uyğun olaraq tədris hədəflərini və göstəriciləri müəyyən etdikdən sonra təlim proqramının hansı qismində sülh təhsili komponentlərinə yer ayrılması məsələsi öz həllini tapmalıdır. Bu komponentlər çarpaz da ola bilər, eyni zamanda təlim proqramının müəyyən hissəsinə əlavə edilə bilər.

Beşinci mərhələ: Müvafiq təhsil alətləri və metodlarının müəyyən edilməsi

Səriştə Çərçivəsinə uyğun tərtib edilmiş tədris hədəfləri və göstəricilərə nail olmaq üçün zəruri olan alət və metodları müəyyən etməyin çoxsaylı yolları var – araşdırma aparmaq, digər peşəkarlarla məsləhətləşmək, "Sülh Mədəniyyətinin Gücləndirilməsi" layihəsinin komandasına müraciət etmək, təlimat kitabçalarına baxmaq, ya da bir balaca yaradıcı yanaşma sərgiləmək.

3. Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağın konseptual əsasları

Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağın təməl konseptual sahəsi bu istiqamətdəki fəaliyyət sahələrində əlaqəli şəkildə iştirak etmək üçün lazımlı olan əsas nəzəri və praktik bilikləri ehtiva edir.

Mövzunu gerçəklik və kontekst ilə əlaqələndirmək, praktik bacarıqları inkişaf etdirmək, nəzəriyyəni praktikada tətbiq edə bilmək, beləliklə də fərdi, ictimai və qlobal səviyyədə sülh quruculuğu və dinc birgəyaşayış zamanı istifadə etmək məqsədilə müdavimim həmin mövzuda nəzəri bazaya yiyələnməsi zəruridir.

Konseptual sahənin icmalı:

Əsas aspektlər	Tədris hədəfləri	Əsas anlayışlar
1.1. Daxili, ictimai-siyasi və ekoloji sülh və onların qarşılıqlı asılılığı Bu səriştə sülhün ölçüləri, aktyorlar, proseslər və kontekst arasında qarşılıqlı asılılığın anlaşılmasının əhəmiyyətinə diqqət yetirir. Bu səriştəyə diqqət yetirilərkən, mövcud qarşılıqlı əlaqələrlə yanaşı, bir ölçüyə təsir zamanı digər ölçülərdə də faydalı və ya zərərli dəyişikliklərin yaranması qanunauyğunluğu müdavim tərəfindən öyrənilir.	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: Fərqli səviyyələrdə (daxili, ictimai-siyasi və ekoloji) mövcud olan sülh arasında qarşılıqlı asılılığı ifadə etmək; Fərqli səviyyələrdə sülhü izah edən konsepsiya və nəzəriyyələri araşdırmaq; Mövcud qarşılıqlı asılılıqları, eləcə də onların fərdlərə, cəmiyyətə və ekosistemə təsirini müəyyən etmək; Fərdin rifahını digər canlı varlıqların rifahı və ekosistemin rifahı ilə əlaqələndirə bilmək; Sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamaq üçün arzuolunan qarşılıqlı	Daxili sülh Sosial sülh Ekoloji sülh Qarşılıqlı asılılıq

	asılılığın əhəmiyyətini nəzərdən keçirmək; • Arzuolunan qarşılıqlı asılılıqların bərqərar və davam etdirilməsi üçün çətinlikləri və dəstək amillərini müəyyən etmək;	
1.2. Sülh və münaqişə Bu səriştə sülh və münaqişənin müxtəlif anlayışlarını və aspektlərini nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim öz biliklərini inkişaf etdirir, münaqişələrin və sülhün mürəkkəbliyini anlayır, ümumiləşdirmələri və sadə yanaşmaları aradan qaldırır.	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Sülh və münaqişə anlayışlarını izah etmək; • Sülh və münaqişəni izah edən əhəmiyyətli konsepsiya və nəzəriyyələri araşdırmaq; • Sülh mədəniyyəti anlayışını, onun xüsusiyyətlərini araşdırmaq, əhəmiyyətini anlamaq; • Münaqişəni izah edən fərqli nəzəriyyələri, strategiyaları, üslub və yanaşmaları müzakirə etmək; • Fərdin, cəmiyyətin və ekosistemin rifahı üçün qeyri-zorakılığın əhəmiyyətini anlamaq.	Münaqişə Yanaşmalar və strategiyalar Sülh Qeyri-zorakılıq, zorakılıq Sülh mədəniyyəti
1.3. Siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və ekoloji proseslərdə iştirak	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır:	Siyasi iştirak Sosial iştirak

Bu səriştə iştirakçılığın əsas aspektlərini, müxtəlif ölçülərini və aktiv iştirak mexanizmlərini nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim iştirakçılıq proseslərində öz rolunu, hüquqlarını və məsuliyyətlərini qəbul etməlidir.	• Siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və ekoloji səviyyələrdə iştirakçılıq anlayışları və nəzəriyyələrini araşdırmaq; • İştirakçılıq prosesinin sülh yaratmaq və sülh şəraitində yaşamağa necə töhfə verdiyini öyrənmək; • Bəzi iştirak formalarının fərd, cəmiyyət və ekosistem üçün niyə müsbət olmasını, digərlərinin isə niyə zərərli olmasını müəyyən etmək; • Bu proseslərdə iştirak məsuliyyətini və onun əhəmiyyətini nəzərdən keçirmək; • Qeyri-iştirakçılığın risklərini dəyərləndirmək; • Fərqli səviyyələrdə iştirakçılıq üçün çətinlikləri və dəstək amillərini araşdırmaq;	İqtisadi iştirak Mədəni iştirak Ekoloji iştirak İştirak mexanizmləri Beynəlxalq hüquqi çərçivələr

4. Sülh şəraitində yaşamaq üçün səriştələr dairəsi

Sülh şəraitində yaşamaq üçün səriştələr dairəsi fərdin özü, bütün digər canlılar və ekosistemlə harmoniya içərisində yaşaması ilə bağlı olan səriştələri əhatə edir.

Səriştə	Tədris hədəfləri	Təməl BBM-lər

		<i>(Biliklər, Bacarıqlar və Münasibətlər)</i>
1. Sülhsevər olmaq Bu səriştə gündəlik həyatda geniş sülh anlayışını və tətbiqini nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim daxili, sosial və ekoloji münaqişələri sülh yolu ilə idarə etmək qabiliyyətini inkişaf etdirir.	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Sülhsevərliyin əhəmiyyətini qəbul etmək və həyata sülhsevər yanaşma sərgiləmək; • Qeyri-zorakılığın zərərli olmasını qəbul etmək və həyata qeyri-zorakı yanaşma sərgiləmək; • Özü, digər insanlar və ətraf mühitlə qeyri-zorakı kommunikasiyanı inkişaf etdirmək; • Varlığın və həyat tərzinin qeyri-zorakı yollarını araşdırmaq və öz həyatında tətbiq etmək; • Münaqişələrin idarə edilməsi, həlli və transformasiyası bacarıqlarını inkişaf etdirmək;	Münaqişələrin idarə edilməsi, həlli və transformasiyası bacarıqları Qeyri-zorakılıq Qeyri-zorakı kommunikasiya bacarıqları Emosional intellekt Empatiya Dialog bacarıqları Meditasiya İdman və sağlam həyat təzi
2. Dünya ilə barışıq vəziyyətində olmaq Bu səriştə daxili, sosial, iqtisadi və ekoloji səviyyələrdə tarazlığın əldə edilməsinin əhəmiyyətini nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim bu balanslı təhlükə altına atan çağırışları müəyyənləşdirmək və onlara reaksiya	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Daxili və xarici dünya arasında sülh və harmoniya şəraitində yaşamağın əhəmiyyətini tanımaq;	Münaqişənin transformasiyası Emosional intellekt

vermək üçün mexanizmlər və vasitələr tapmaq qabiliyyətini inkişaf etdirir.	• Mənfi hisslərə səbəb olan vəziyyətləri aradan qaldırmaq üçün vasitələri müəyyənləşdirmək; • Özü, digər insanlar, eləcə də dünya ilə sülh şəraitində birgə yaşayışın əhəmiyyətini tanımaq və təbliğ etmək; • Özü, digər insanlar və ekosistem ilə harmoniya yaratmaq və onu saxlamaq üçün mövcud çətinlikləri və dəstək amillərini araşdırmaq;	Qeyri-zorakılıq və qeyri-zorakı kommunikasiya Empatiya Tənqidi düşüncə Münaqişənin idarə edilməsinə konstruktiv yanaşma Münaqişənin təhlili, səbəbləri və aktyorları Problemlərin həlli Münaqişənin təhlili alətləri
3. Şəxsiyyət arayışı və müxtəlifliyə qucaq açma Bu səriştə şəxsiyyət və müxtəlifliyin dəyərini əhatə edir. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim öz şəxsiyyətini, fərqli şəxsiyyət növlərini və bu müxtəlifliyin zəngin təbiətini dərk edir.	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Şəxsiyyət və müxtəliflik anlayışlarını müəyyənləşdir; • Daxili, sosial və ekoloji səviyyədə müxtəlifliyin fərqli formalarını tanımaq; • Müxtəlifliyə və fərqliliklərə qucaq açmaq;	Şəxsiyyət arayışı (şəxsi, icma, cəmiyyət və dünya səviyyəsində) Öz şəxsiyyətini yaratma Anlayış və qəbul Müxtəlifliyə qucaq açma Empatiya Tənqidi düşüncə

	• Müxtəlif qruplarda fərqli fikirlərə hörmətlə yanaşmaq; • İcmada, cəmiyyətdə və dünyada müxtəlifliyin faydalarını dəyərləndirmək; • Müxtəlifliyə dair çətinlikləri və onları aradan qaldırmağın yollarını fərqləndirmək; • Embrace diversity and differences	Bərabərlik və ədalət Açıqlıq

5. Sülh yaratmaq üçün səriştələr dairəsi

Sülh yaratmaq üçün səriştələr dairəsi yerli səviyyədən global səviyyəyə kimi daxili, sosial və ekoloji münaqişələrlə bağlı sülh quruculuğu təşəbbüslərinin təşkili üçün zəruri olan səriştələri əhatə edir.

Səriştə	Tədris hədəfləri	Təmələ BBM-lər <i>(Biliklər, Bacarıqlar və Münasibətlər)</i>
1. Sülh üçün ictimai vəkillik Bu səriştə müəyyən bir icma, ölkə və ya bölgədə sülh proseslərinin təşviq və təbliğ edilməsinin dəyərini nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim zorakı gerçəkliklərin sülh yolu ilə transformasiyasını yaymaq qabiliyyətini inkişaf etdirir. Həmçinin bu kontekstdə müdavim bu səriştənin köməyi ilə sülhə dair	Müdavim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Sülh və münaqişə araşdırmaları haqqında ətraflı məlumatlara sahib olmaq;	Sülh və münaqişəni anlamaq Dəyərlərə sadıq olmaq Sosial məsuliyyət Etika və hörmət

siyasi baxışlarına qarşı Cənubi Qafqazda bəzi qruplarda mövcud olan stiqlərə qarşı müdafiə strategiyası hazırlaya bilər.	• Sülh mədəniyyətini təbliğ etmək üçün alətlər və bacarıqlar qazanmaq; • Sülh üçün ictimai vəkilliyi öz sosial məsuliyyəti kimi qəbul etmək; • Etik standartları, əxlaqi dəyərləri, dürüstlüyü, eləcə də bütün insanların, canlıların və ekosistemin hüquqlarına hörməti yüksək səviyyədə saxlamaq;	Analitik bacarıqlar İctimai vəkillik Strateji kampaniyaların aparılması
2. Münaqişələrin transformasiyası Bu səriştə mədəni, struktur və ya birbaşa zorakılığın qarşısını almaq məqsədilə cəmiyyətdəki münasibətləri dəyişdirməyə çalışan zaman şagirdin əldə edə biləcəyi bəzi əsas aspektləri nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirən zaman şagird münaqişələrin qeyri-zorakı iştirakçılıq üsulları ilə həllinə fərqli yanaşmalara dair daha geniş anlayış əldə edir.	Müdəvimi aşağıdakıları bacarmalıdır: • Qeyri-zorakı üsullarla dayanıqlı sülhün yaradılması üçün münaqişələrin dinc yolla həlli potensialını artırmaq; • Başqalarının varlığını, hisslərini və yaşamasını anlamaq və paylaşmaq üçün empatiyani artırmaq; • Münaqişələrin dinc yolla həlli proseslərini qiymətləndirmək və idarə etmək üçün tənqidi düşüncə bacarıqlarını artırmaq; • Münaqişələrin dinc yolla həlli üçün kütləvi səfərbərliyin gücünü və strateji qeyri-zorakı hərəkətlər tətbiq etmək; • Zorakı münaqişəni qeyri-zorakı proseslərə çevirmək üçün danışıqlar və	Münaqişənin transformasiyası Qeyri-zorakılıq, qeyri-zorakı kommunikasiya Empatiya və müxtəlifliyə qucaq açma Tənqidi düşüncə Vasitəçilik və danışıqlar aparma bacarıqları İştirakçılıq və icma inkişafı

	vasitəçilik bacarıqlarını inkişaf etdirmək; • Qərar qəbul edilməsi səlahiyyətlərini paylaşmaq, səmərəli iştirakçılığı təmin etmək və dəyişikliyin transformativ yollarını yaratmaq;	
3. Sülh quruculuğu hədəfləyən layihələrin tərtibatı, planlaşdırılması, idarə edilməsi, monitorinqi və dəyərləndirilməsi Bu səriştə layihələrlə işləyərkən sülh quruculuğu elementlərini inteqrasiya etmək üçün müdavimin öyrənə biləcəyi müxtəlif aspektləri nəzərdə tutur. Bu səriştəyə diqqət yetirərkən müdavim layihələrdə sülh quruculuğu elementlərini nəzərdə tutmaq və inteqrasiya etmək bacarıqlarını inkişaf etdirir.	Mü davim aşağıdakıları bacarmalıdır: • Sosial məsuliyyət kimi müxtəlif mövzularda həyata keçirilən layihələrin gündəliyinə sülh mədəniyyətini daxil etmək; • Layihəni şəffaf və məntiqli qaydada idarə etmək; • Sülh quruculuğu elementlərini ehtiva edən çoxistiqamətli layihələri planlaşdırmaq, tərtib, icra və monitoring etmək, dəyərləndirmək, kommunikasiya və şəbəkələşməni qurmaq; • Motivasiyalı sülh lideri olmaq, layihələrin icrası vasitəsilə sülh və birgə yaşayış dəyərlərini təşviq etmək; • Münaqişələrin həllinə dair problemləri tədqiq etmək üçün tədqiqat metodları və bacarıqlarından istifadə etmək;	Sosial məsuliyyət Layihə planlaşdırılması / tərtibatı / icrası / monitorinqi / dəyərləndirməsi bacarıqları Kommunikasiya və şəbəkələşmə bacarıqları Liderlik və komanda işi bacarıqları Tədqiqat bacarıqları

